

ОСОБЛИВОСТІ КОНСТИТУЦІЙНИХ ІМПЕРАТИВІВ ЗБАЛАНСОВАНОГО КОРИСТУВАННЯ ПРИРОДНИМИ ОБ'ЄКТАМИ В АГРОСФЕРІ УКРАЇНИ

О.І. Ковалів

*доктор економічних наук, старший науковий співробітник
Інститут агроєкології і природокористування НААН (м. Київ, Україна)*

e-mail: okoivaliv@ukr.net;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4908-7963>

Здійснено аналіз наявних наукових праць щодо відносин економіко-правового природокористування з позиції проявлення конституційних прав (імперативів) абсолютної власності українського народу на землю та її природні ресурси як на природні об'єкти, особливо в агросфері. Доведено відсутність цілісного обґрунтованого бачення науковців у сутності алгоритму конституційних земельних норм як імперативів, окрім численних праць автора цієї публікації та деяких відомих правників. Метою статті є узагальнення особливостей основних науково-практичних імперативів як балансу інтересів і головних передумов звернення земельної реформи в Україні для можливого моделювання збалансованого природокористування і сталих господарських об'єктів агросфери України, що ґрунтуються на чинних земельних нормах Конституції України. Розкрито основну причину, що сприяє бутафорному й безкарному віднесенню природних об'єктів права власності українського народу до об'єктів цивільних прав, якою виявилось зловмисне застосування в Земельному (ст. 79) та Цивільному (ст. 373) кодексах України антиконституційної норми “поширення” і “розповсюдження”, які підмінили чинне конституційне право “користування” (ч. 2 ст. 13 КУ). Доведено, що декларовані земельні норми як дієві конституційні імперативи вказують на те, що в Президента України як гаранта Конституції України, Верховної Ради України, Уряду України, а також у науковій і педагогічній українській еліті, яка є генератором формуванням правдивих знань, має бути лише єдиний інтерес, націлений на забезпечення балансу всіх наявних інтересів щодо земле- і природокористування в державі — з позиції конституційно вмотивованих загальнонаціональних інтересів, зокрема в агросфері України.

Ключові слова: Конституція України, земля та її природні ресурси, імперативи, екологія, система, когнітивна земельна економіка, звернення земельної реформи.

.....

ВСТУП

Оцінюючи методологічну основу нинішнього використання природних ресурсів як природних об'єктів, що де-юре належать українському народу (усі категорії землі), особливо в агросфері, ми дійшли висновку, що здійснюване умовне “економіко-правове” користування чужими об'єктами не відповідає імперативним нормам статей 13, 14 і 41 та ін. Конституції України [1], оскільки здійснювана в Україні дотепер так звана земельна реформа як аграрна, всупереч Декларації про державний суверенітет України [2], була започаткована на розчленованій (30 січня 1992 р.) абсолютній власності на землю та її природні ресурси як на природні об'єкти на три різні форми власності на землю (державну, колективну і приватну). На жаль, із цих причин трансформація землекористування колгоспно-радгоспної системи почалася на базі надуманої “колективної форми власності на землю” і, нехтуючи чинними земельними нормами Основного Закону України, прийнятими

28 червня 1996 року, продовжується дотепер. Тому така “реформа” вважається “нікчемною” і такою, що не введена в чинне конституційне правове поле України [3].

Нами доведено, що саме ці передумови сприяють здійсненню немовби “законної”, проте системно-монопольної антиконституційної експлуатації чужої власності, заподіюючи велику шкоду не лише справжнім власникам, але і природним ресурсам, особливо ґрунтам (ерозія, деградація, забруднення, виснаження і зниження природної родючості, порушення водорегулювання і водозабезпечення в агроландшафтах тощо).

Водночас майже всі без винятку дослідники також, констатуючи значне погіршення якісних і кількісних показників природного стану всіх земель і їх продуктивної здатності (за винятком окремих господарств на незначній площі), вказують на видимі різноманітні господарсько-організаційні недосконалості, порушення правил і вимог з охорони й відтворення

природної родючості ґрунтів, безконтрольність та на інші обґрунтовані причини.

У такому нинішньому гібридному середовищі деградації, безправності та протистояння цивілізованому розвитку держави з боку антиконституційної корупційної олігархічної системи виникла потреба в розблокуванні спротиву в конституційний спосіб — шляхом надання Конституційним Судом України справедливо-го офіційного тлумачення (рішення) сутності положень чинних статей 13 і 14 Конституції України в системному зв'язку з іншими нормами статей Основного Закону України. На жаль, такого роз'яснення немає дотепер, що гальмує прискорене і прозоре правове виправлення фальшувань “українськими законодавцями” конституційних прав абсолютної власності українського народу на землю та її природні ресурси як на природні об'єкти, зокрема, застосованої в Земельному (ст. 79) [4] та Цивільному (ст. 373) [5] кодексах України надуманої антиконституційної норми “поширення”.

Дивує і те, що для виправдання такого “узаконого” фальшу більшість чиновників органів державної влади (законодавча, виконавча, судова) та органів місцевого самоврядування разом з окремими вченими і їхніми вчителями, посилаючись лише на фрагмент статті 68 КУ: “Незнання законів не звільняє від юридичної відповідальності”, забувають про принцип презумпції знання норм права, за якими норми Основного Закону України є нормами прямої дії. До речі, ця ж 68-ма стаття КУ першочергово декларує: “Кожен зобов'язаний неухильно дотримуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей”.

Тому на сучасному етапі потреб повоєнного відновлення і становлення на шлях євроінтеграції та подальшого розвитку українського суспільства система управління і збалансованого природокористування, яка охоплює майже всі сфери життєдіяльності, повинна базуватися на комплексному соціально орієнтованому еколого-екологічному принципі взаємодії суспільства і природи, де критерієм ефективності сталої господарської діяльності в результаті державного управління і контролю має фігурувати одержання максимально можливої економічної вигоди також на користь національних інтересів при обов'язковому й повноцінному практичному функціонуванні динамічної рівноваги всіх екосистем у конкретних умовах усієї держави. Механізм такого логічного алгоритму криється в першочерговій системній і повноцінній інституалізації чинних конституційних земельних права українського народу.

Проте, аналізуючи програмні (довоєнні) документи чинної державної влади, цього механізму не знаходимо. Зокрема, положення Цілей сталого розвитку 2030, затверджених Указом Президента України № 722/2019 [6; 7], у яких, відповідно до Державної стратегії регіонального розвитку 2021–2027 рр., стратегічна мета державної регіональної політики до 2027 року мала досягатися лише на основі таких трьох стратегічних цілей, а саме:

- I. Формування згуртованої держави в соціальному, гуманітарному, економічному, екологічному, безпековому та просторовому вимірах.
- II. Підвищення рівня конкурентоспроможності регіонів.
- III. Розбудова ефективного багаторівневого врядування.

Передбачалось, що кожна із таких стратегічних цілей містить низку завдань, структурованих за оперативними цілями та напрямками, які своєю чергою можуть бути, на думку їх авторів, основою для досягнення Цілей 2030. Таким чином, було визначено особливості так званої пріоритизації напрямів розвитку регіонів і місцевих галузей, зважаючи, зокрема, на наявний територіальний капітал, транспортно-географічне положення, геополітичні впливи різної інтенсивності, та оцінено переваги і прогалини такого вибору в контексті Цілей 2030.

Автори, підсумовуючи, також стверджують, що прогнозовані цілі виявилися більш пріоритетні в економічній складовій як такі, що пов'язані з інноваціями, конкурентоспроможністю, сталою регіональною економікою.

Натомість наші напрацювання і твердження, що стали аксіомою, вказують: “Аграрний сектор економіки, як і інші, не можуть розвиватися автономно, без комплексної політики держави”. На цій основі нами доведено, що: “Досягнення бажаного становлення і розвитку Нової України можливе лише за умов звершення земельної реформи в усьому просторі Національної земельної комори, виправляючи допущені помилки, на користь усіх громадян України, особливо господарюючих ініціативних громадян-індивідів, на засадах формування та реалізації в умовах глобалізації нової еколого-економічної земельної політики, яка базуватиметься на історичній правді та уточнених конституційних нормах і орієнтуватиметься не лише на стандарти Європейського Союзу, але й на особливості українських традицій, національних цінностей та на реалії сьогодення. Такий процес звершення земельної реформи має стати основним стрижнем державотворення і повинен мати характер обов'язковості до його виконання” [8].

Із цих та інших причин ця проблематика потребує лише фахового, відвертого та досить відповідального наукового пізнання і прийняття відповідних висновків, що базувалися б на об'єктивних законах живої і неживої природи та суспільства й узгоджувалися б із чинними нормами Основного Закону України, сутність яких уже достатньо нами розкрита.

Поглиблене розкриття вже здобутих нами нових знань “конституційного земельного прагматизму” в процесі виконання фундаментального наукового дослідження “Обґрунтування методичних засад збалансованого користування природними об'єктами в агросфері України як науково-практичні передумови нової парадигми звернення земельної реформи в Україні” (етап 2023 року), що виконується в межах завдання 37.00.02.02.Ф “Організаційно-економічні засади збалансованого користування природними об'єктами в агросфері України” (№ ДР 0121U108866), проявило передумови поглибленого уточнення головних особливостей конституційних імперативів збалансованого користування природними об'єктами, зокрема щодо господарювання (природокористування) в агросфері України.

Мета — узагальнити науково-практичні особливості основних імперативів як балансу інтересів і головних передумов звернення земельної реформи в Україні для можливого моделювання збалансованого природокористування і сталих господарських об'єктів агросфери України, що ґрунтуються на чинних земельних нормах Конституції України.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Нами встановлено, що в сучасній літературі (наукових публікаціях) щодо відносин економіко-правового природокористування з позиції проявлення конституційних прав абсолютної власності українського народу на землю та її природні ресурси як на природні об'єкти, особливо в агросфері, майже немає цілісного системно обґрунтованого бачення, окрім численних праць автор цієї публікації та деяких відомих правників.

Зокрема, В.В. Носік, доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри земельного та аграрного права Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка, наголошує на тому, що “Восьмирічна російсько-українська війна породжує нові виклики для українського народу як власника землі і для держави як конституційного суб'єкта з охорони землі та її природних ресурсів, оборони і захисту національного суверенітету в межах її території.

Ці виклики пов'язані з пошуком відповідей на питання, які в довоєнний період розбудови української державності в правовій доктрині, законотворчості й законотворенні, у суспільній і професійній свідомості та правосвідомості сприймалися як філософські, науково-теоретичні, абстрактні, політичні, декларативні поняття, які, на думку багатьох вчених-юристів, економістів, практиків, політиків, не мають практичного значення, а відтак не знаходили свого законодавчого вираження і практичного застосування”. Він справедливо обґрунтував уже на сучасному етапі потребу в розробленні та впровадженні в законодавство України нової юридичної моделі земельного ладу в Україні відповідно до чинних земельних норм Конституції України [9].

Яскравим віддзеркаленням останніх досліджень і публікацій у царині аналізу стану, використання і охорони ґрунтів України (їх деградації), зокрема на окупованих територіях, є досить багато праць. Особливої уваги заслуговують дослідження провідних учених із ґрунтознавства та агрохімії України наукової установи ННЦ “Інститут ґрунтознавства та агрохімії імені О. Н. Соколовського”, які справедливо, на нашу думку, розкривають наявні проблеми і деякі шляхи їх врегулювання, зокрема в статті “Сучасні проблеми деградації ґрунтів і заходи щодо досягнення нейтрального її рівня” [10].

На перший план виходить потреба системного аналізу та наукового пізнання і осмислення науково-практичних результатів (наявних досліджень і публікацій) фундаментальних положень і принципів когнітивної земельної економіки (відкрито вперше) у процесі формування простору збалансованої економіко-правової системи природокористування і сталих господарських об'єктів агросфери України, що узгоджуються зі здобутими нами теоретичними знаннями, які базуються на законах живої і неживої природи та суспільства і ґрунтуються на чинних земельних нормах Конституції України [11].

На превеликий жаль, багато вчених, педагогів та їхні учні послуговуються прорадянськими антиконституційними знаннями, тому очевидно, що перемога в смертоносній війні прискорить очищення, насамперед наукового й педагогічного простору (виведення “на чисту воду”), від гібридних знань “про землю” як таких, що начебто “конституційно узгоджені”, не лише в українському суспільному, але й у світовому вимірах.

Вбачаємо, що ця дія актуалізує бажання і потребу органів державної влади (законодавча, виконавча і судова) та місцевого самоврядування до формування також сталого простору й

умов комфортної конкурентоспроможної життєдіяльності, насамперед для всіх правослужняних людей — громадян України — у власній правовій державі. Адже кожна людина в момент народження наділяється невід'ємними й неотторканими свободами та безпекою, правами, обов'язками й відповідальністю, зокрема “на владу і на власність”, для налагодження нею гармонійної життєдіяльності з іншими людьми та оточуючим світом.

Цьому сприятимуть також здобуті нами науково обґрунтовані методологічні знання “конституційного земельного прагматизму” як засад і імперативів для подальшої імплементації їх у реальне життя [12].

МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕНЬ

Методологічною базою дослідження є системний підхід до вивчення економіко-правових засад конституційно вмотивованих імперативів як балансу інтересів та особливих передумов звернення земельної реформи в Україні для можливого моделювання збалансованого природокористування і сталих господарських об'єктів агросфери України, що ґрунтуються на чинних земельних нормах Основного Закону України.

Дослідження проведено з використанням методів аналізу, синтезу, узагальнення, абстрагування, емпіричного наукового пізнання і осмислення науково-практичних результатів фундаментальних положень, що базуються на законах живої і неживої природи та суспільства і ґрунтуються на чинних земельних нормах Конституції України.

РЕЗУЛЬТАТИ ТА ЇХ ОБГОВОРЕННЯ

В українському суспільстві, а також серед науковців у гібридний спосіб мусуються наративи про набуту власність (приватна, комунальна чи державна) на земельні ділянки (межі) як на об'єкти цивільних прав, особливо в агросфері, і про “законне” володіння в таких межах усіма природними ресурсами як начебто власними природними об'єктами (господарюють різні суб'єкти), оскільки в такому “просторі” немовби є “священна” власність цих усіх суб'єктів “на все...”.

Водночас фальшиво наголошується на тому, що набуті права на “межі” не дозволяють владним органам України офіційно (в конституційний спосіб) викоринити по всій території України будь-яку діяльність, несумісну з інтересами суспільства (українського народу), зокрема антиукраїнську. Таким аргументам слугують антиконституційні земельні “закони”

(норми), прийняті народними депутатами, особливо попередніх скликань.

Насправді (нами доведено) у таких межах відбувається злочинне антиконституційне володіння землею та її природними ресурсами як чужою власністю, яка домінує в кожній обмеженій господарській одиниці й по праву належить українському народу (всім громадянам України) та декларується основним національним багатством, а не “власністю”, особливо сумнівних “землекористувачів”, зокрема в агросфері.

Фактично, конституційне набуття і реалізація права власності (громадянами, юридичними особами, зокрема підприємствами державної і комунальної власності) на земельні ділянки (межі) як на об'єкти цивільних прав (ч. 2 ст. 14 КУ), на землях усіх категорій, не лише дає можливість синхронно оформляти в їхніх межах законне право на користування відповідними природними об'єктами (ресурсами і простором) як чужою власністю, за цільовим функціональним призначенням, відповідно до бажаного закону (вимога ч. 2 ст. 13 КУ), але й одночасно проявляються однозначні імперативи (напрями, умови, вимоги, обов'язки, відповідальність) перед українським народом (усіма громадянами України) — абсолютним власником землі та її природних ресурсів як об'єктів (ч. 1 ст. 13 КУ) — основного національного багатства, що перебуває під особливою охороною держави” (ч. 1 ст. 14 КУ).

Саме такі вимоги як головний чинник обов'язку економіко-правової домінанти імперативно декларує частина третя статті 13 Основного Закону України: “Власність (українського народу. — Автор) зобов'язує. Власність не повинна використовуватися на шкоду людині і суспільству”. На цій декларованій основі органи державної влади (законодавча, виконавча, судова) і місцевого самоврядування зобов'язані від імені українського народу здійснювати повноцінний захист прав усіх громадян України разом взятих як повноправного власника основного національного багатства, а також кожному правослужняному господарю забезпечувати цільове використання і охорону всіх природних об'єктів із позиції загальнонаціональних інтересів.

Натомість, на превеликий жаль, антиукраїнська більшість (п'ята колона), особливо у Верховній Раді України, не приймаючи з 28 липня 1996 року і дотепер необхідні конституційно вмотивовані закони, зокрема “про користування...”, застосувала по-шулерські в Земельному (ст. 79) та Цивільному (ст. 373) кодексах України антиконституційні норми “поширення” і “розповсюдження”, підмінивши сутність кон-

ституційного права “користування” (ч. 2 ст. 13 КУ), що дозволило різним кланам ставитися до “землі та її природних ресурсів” як начебто до “власних” об'єктів цивільних прав і буцімто до звичайного ринкового товару у такий підступний спосіб:

• **ст. 79 ЗКУ: “Земельна ділянка як об'єкт права власності**

2. Право власності на земельну ділянку поширюється в її межах на поверхневий (грунтовий) шар, а також на водні об'єкти, ліси і багаторічні насадження, які на ній знаходяться, якщо інше не встановлено законом та не порушує прав інших осіб.

3. Право власності на земельну ділянку розповсюджується на простір, що знаходиться над та під поверхнею ділянки на висоту і на глибину, необхідні для зведення житлових, виробничих та інших будівель і споруд” [4].

• **ст. 373 ЦКУ: “Земля (земельна ділянка) як об'єкт права власності**

3. Право власності на земельну ділянку поширюється на поверхневий (гуртовий) шар у межах цієї ділянки, на водні об'єкти, ліси, багаторічні насадження, які на ній знаходяться, а також на простір, що є над і під поверхнею ділянки, висотою та глибиною, які необхідні для зведення житлових, виробничих та інших будівель і споруд.

5. Власник земельної ділянки може використовувати на свій розсуд все, що знаходиться над і під поверхнею цієї ділянки, якщо інше не встановлено законом та якщо це не порушує прав інших осіб” [5].

Отже, закупоривши цей підступний трюк “якщо інше не встановлено законом та якщо це не порушує прав інших осіб”, до цього часу (починаючи з 28 червня 1996 р.) вищі ешелони державної влади, порушуючи права інших осіб — усіх громадян України (українського народу), не забезпечили прямі вимоги чинних норм Конституції України, зокрема не розробили й не ухвалили, на вимогу ч. 2 ст. 13 КУ, декларований ключовий імперативний Закон України “Про право користування природними об'єктами права власності українського народу”. Саме такий вакуум сприяв і продовжує сприяти бутафорному й безкарному віднесенню природних об'єктів до цивільних прав, що вважається справжнім антиконституційним “земельним шулерством”.

Водночас не забезпечено реалізацію (імплементацию) у практичну життєдіяльність декларованого Основним Законом України дієвого економіко-правового імперативу: “Держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності й господарювання (в процесі природокористування. — Автор), соціальну спря-

мованість економіки. Усі суб'єкти (громадяни, юридичні особи та держава. — Автор) права власності (на земельні ділянки. — Автор) рівні перед законом” (ч. 4 ст. 13 КУ). Саме органи державної влади (законодавча, виконавча і судова) зобов'язані створити (забезпечити) законодавчо вмотивовані механізми збалансованого природокористування, особливо в сільській місцевості, як однозначного функціоналу ведення раціонального господарювання в агроландшафтах України, використовуючи природні ресурси як природні об'єкти чужої власності — основне національне багатство, що де-юре перебуває під особливою охороною держави” (ч. 1 ст. 14 КУ).

Незважаючи на такі чинні й однозначні конституційно вмотивовані імперативи, науковці й вчені, продовжуючи справедливо характеризувати нинішній стан природокористування й охорони земель як негативний та обґрунтовувати різні причини, проте оминають головну причину безкарності — щодо позаконституційного “заволодіння по-шулерськи” чужою власністю.

Зокрема, у НААН України обґрунтовано наголошують на тому, що відбулося надмірне збільшення площі ріллі за рахунок схилкових земель, що призвело до порушення екологічно збалансованого співвідношення земельних угідь — ріллі, природних кормових угідь, лісів і водойм — негативно позначилося на стійкості агроландшафтів і спричинило значну техногенну враженість екосфери. Унаслідок цього земельні ресурси прискореними темпами деградують, забруднюються та виснажуються, і при цьому в Україні не виробляється достатня кількість продовольства навіть для нинішнього покоління, ставляться під загрозу потреби майбутніх поколінь. Особливо загрозливою є деградація та спад родючості ґрунтів — основи біосфери та сільськогосподарського виробництва. Щорічні збитки від основних видів ґрунтової деградації складають майже 40–50 млрд грн, зокрема через незбалансовані втрати гумусу й поживних речовин — 23–28 млрд грн; від недобору продукції та втрат ґрунту через ерозію — 17–22 млрд грн. За рівнем кислотності, засоленості, солонцюватості, переуціління, забруднення частина земельних ресурсів перебуває в передкризовому, а подекуди — у кризовому стані з тенденцією до погіршення [13]. При цьому наголошується, що в Україні не здійснюють конкретних заходів, пов'язаних з охороною земель, хоча законодавством вони частково передбачені. Водночас виокремлюють, на їхнє переконання, декілька найважливіших причин.

По-перше, відсутність належної державної політики з використання та охорони земель

привела до непрогнозованого зменшення площ продуктивних земель, особливо сільськогосподарських угідь. У більшості підприємств відсутні науково обґрунтовані сівозміни, ґрунтозахисні технології вирощування сільськогосподарських культур, порушено науково обґрунтоване співвідношення між внесенням органічних і мінеральних добрив, що веде до виснаження земель, зниження родючості ґрунтів, деградації земель.

По-друге, у процесі здійснення земельної реформи відбувся перерозподіл власності на землю. Зросла кількість власників землі, що відбулося внаслідок паювання земель сільськогосподарського призначення та передачі їх у приватну власність. При цьому набула значного поширення оренда земель. Формування земельних відносин, зміна форм власності та господарювання на землі наразі не забезпечили поліпшення використання земель та їх належної охорони, скасувавши відповідальність за її порушення.

По-третьє, однією з основних причин проблеми нераціонального використання земель та їх неналежної охорони є відсутність досконалої системи нормативно-правових документів, які б реально регламентували науково обґрунтоване екологічно та економічно припустиме використання земель в умовах наявності значної кількості дрібних землеволодінь і землекористувань.

По-четверте, недостатньо розроблені нормативно-технічні акти щодо використання земель, зокрема регламенти у сфері землеустрою. Переважна більшість національних стандартів і класифікаторів у галузі охорони та раціонального використання природних ресурсів щодо земель потребують докорінного вдосконалення та систематизації, оскільки не узгоджуються із чинним земельним законодавством України. Нормативи в галузі охорони земель та відтворення родючості ґрунтів не розроблено.

На цій базі вчені вбачають: “В Україні родючі землі, висока культура землеробства, але, на жаль, економічні інтереси превалюють над екологічними. Для прикладу, висівання орієнтованих на експорт культур сьогодні вигідне для виробників продукції, і це можна розглядати як позитив для отримання прибутку. Водночас нехтування землеохоронними заходами в перспективі призведе до посилення деградації земель і неотримання прибутку” [13].

Попри це, нами науково доведено, що найсуттєвішим початковим (стартовим з 1996 р.) корупційним порушенням, яке безкарно унеможливує державне регулювання і охорону земельних відносин і природокористування, зокрема на землях сільськогосподарського при-

значення, вважається те, що не взято до цього часу на загальнонаціональний баланс усіх природних об'єктів (ґрунтів) у спеціалізованій національній земельній установі, сформованій на зразок Національного банку України, і не запроваджено в Україні дотепер функціонуючого Державного кадастру ґрунтів в агроландшафтах України (Державний кадастр агросфери України), моніторингу й контролю [14].

На жаль, тепер до цього всього додалися ще й зовнішня воєнна агресія рашизму та окупація частини території України. Руйнуються, забруднюються, засмічуються, знищуються природні ресурси як природні об'єкти права власності українського народу — основне національне багатство, включно з довкіллям, а також ландшафтами, водними джерелами й цілими природними екосистемами тощо. Відбувся жахливий кризовий демографічний стан, зокрема через масштабну евакуацію та міграцію населення.

Ці антигуманні дії та наслідки, що унеможливають і зцементовують антинаціональне управління і регулювання земельних відносин і природокористування на всій території України, підсилює надумана “приватна власність на землі сільськогосподарського призначення” як на природні об'єкти чужого права (введена з 1 липня 2021 року), замість “приватна власність на земельні ділянки (межі)” як на об'єкти цивільних прав.

Дійшло до того, що землі сільськогосподарського призначення, які де-юре є природними об'єктами загальнонаціональної власності, з 1 січня 2024 року протиправно зможуть придбавати фізичні та юридичні особи (резиденти також) до 10 000 га угідь в одні руки.

Отже, завдаються злочинні й непоправні збитки українському народу як єдиному повноправному власнику землі та її природних ресурсів, а головне, унеможливується вільний і рівноправний доступ простих працелюбних громадян України (суб'єктів), зокрема воїнів-переможців, до можливого конкурентного набуття власності й господарювання, особливо на землях сільськогосподарського призначення.

Водночас вважаємо, що через відсутність справжньої земельної реформи, особливо в агросфері, яка була підмінена трансформацією колгоспно-радгоспних земельних відносин на основі колективної форми власності на землю, маємо нинішній стан прогресивного домінування (довоєнне, під час війни і, напевно, після війни) над натуральними (селянськими) господарствами на теренах України інтересів трансконтинентального монопольного олігархічного агробізнесу, який зумовив експортну гонитву як сировинну експансію в рослинництві декількох

зернових та олійних культур, включно з кукурудзою, соняшником (олією), соєю, ріпаком, а не лиш через “позитив для отримання прибутку”, на що наголошувалося вище.

Зважаючи на це й на конституційно проголошений європейський курс розвитку України (в Європі переважають сімейні фермерські господарства (96%)), доцільно призупинити неправну можливість придбавати землі сільськогосподарського призначення в одні руки до 10 000 га угідь і водночас забезпечити в процесі звершення земельної реформи в Україні як нової парадигми [8] прогнозоване формування (бажано понад 500 тис.) нових приватних сімейних фермерських і селянських господарств (родові, сімейні маєтки), створюваних молодими сім'ями (пріоритетне право надається воїнам-переможцям — учасникам бойових дій і їхніми родинами), переважно без найманих працівників, загальною площею майже 10 млн га малих масивів орних земель та інших (4–5 млн га) прилеглих угідь.

При цьому, базуючись на аналізі здійснених аграрних реформувань і на конституційно вмотивованих імперативах як вимогах щодо реалізації пропонованого, а також можливого врегулювання (виправлення) становища й подальшої трансформації земельних відносин і природокористування в сільській місцевості та в сільському господарстві, конструюючи подальший збалансований господарський простір розвитку земле- і природокористування, нами визначено групи основних інтересів як рушіїв до успіху (рис. 1) [15].

Основна сутність балансування інтересів фокусується на досягненні ефекту сталого конституційно вмотивованого розвитку сільських територій.

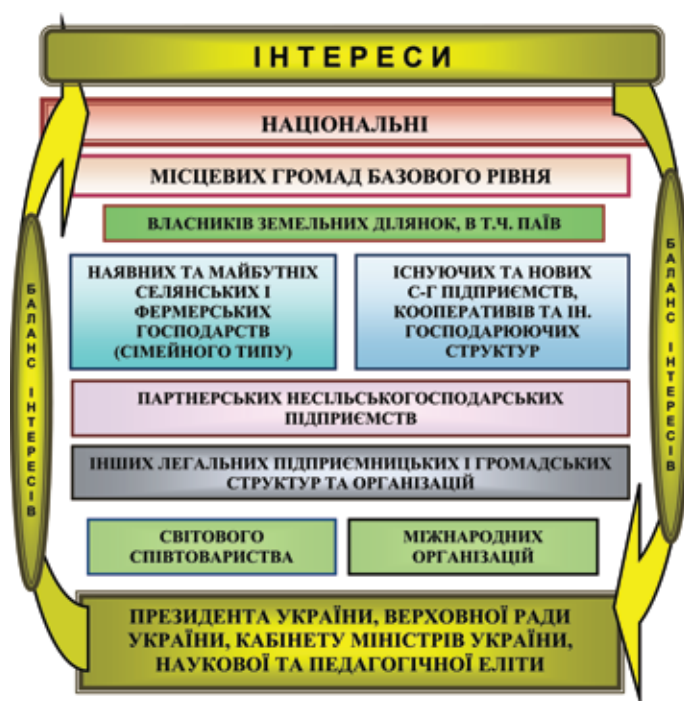
Баланс інтересів в Україні і взаємно відповідальна свобода дій громадян на основі національних інтересів вимагає однозначного функціонування чіткої, узгодженої і відкритої державної регуляторної політики щодо реального:

- підсилення функції загальнонаціональних інститутів;
- створення умов повної свободи розвитку місцевого самоврядування;
- створення умов повної свободи розвитку сімейного господарювання та підприємництва, особливо малого й середнього;
- посилення зовнішньоекономічної діяльності;
- впорядкування регламентів стандартизації і сертифікації продукції та продуктів та дієвого контролю за їх якістю;
- впровадження стимулюючих механізмів і умов для монополізації внутрішніх

і зовнішніх ринків українською конкурентоспроможною готовою продукцією і продуктами, в яких беруть участь національні природні багатства.

Такі чинники і правові форми реалізації земельних інтересів носять динамічний характер, тому вони повинні постійно вдосконалюватися в напрямі найбільш оптимального відображення всіх інших інтересів відповідних суб'єктів. Ці положення мають враховуватися не лише при формуванні земельно-правової основи, але і при здійсненні програмних заходів подальших реформ в Україні, які базуються на засадах когнітивної земельної економіки, що узгоджується з нормами Основного Закону України [11].

За таких вимог стає доведеним те, що набуття прав власності на окремі земельні ділянки аж ніяк не може замінити інституту права власності всього українського народу, а тим більше їх не можна ототожнювати. Ця ключова вимога розмежування інтересів власників земельних ділянок і власників основного національного багатства стала головним ключем до виправлення антиконституційного становища з панівної позиції держави. При цьому вимагається також узгодження із процесом суцільної інвентаризації (“профільтрувати” всі наявні бази даних (інформаційні й реєстраційні сис-

Рис. 1. Логічна схема балансування основних інтересів у процесі звершення земельної реформи в Україні

Джерело: розроблено автором.

теми)) і взяття на загальнонаціональний баланс усіх природних об'єктів у спеціалізованій національній земельній установі щодо земельних відносин і природокористування на предмет достовірності й відповідності здійснених процедур і набутих через колективну власність прав чинним нормам Основного закону України (особливо першого розділу) як нормам прямої дії, не залежно від стану і приналежності будь-чого й будь-кого [15].

Доведеним фактом стало й те, що декларовані земельні норми як дієві імперативи вказують, що в Президента України як конституційного гаранта, Верховної Ради України, Уряду України, а також у наукової і педагогічної української еліти, яка є (має стати) генератором формування правдивих знань, повинен бути лише єдиний інтерес щодо забезпечення балансу всіх наявних інтересів щодо земле- і природокористування в державі — з позиції конституційно вмотивованих загальнонаціональних інтересів.

Цьому слугуватимуть і інші чинні конституційні норми як особливі імперативи та чинники балансу інтересів і важливих передумов звернення земельної реформи в Україні, а саме: “Забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи — катастрофи планетарного масштабу (подолання наслідків воєнних дій і окупації територій України. — Автор), збереження генофонду Українського народу є обов'язком держави” (ст. 16 КУ); “Примусове відчуження об'єктів права приватної власності може бути застосоване лише як виняток із мотивів суспільної необхідності, на підставі й у порядку, встановлених законом, та за умови попереднього й повного відшкодування їх вартості” (ч. 5 ст. 41 КУ); “Використання власності не може завдавати шкоди правам, свободам і гідності громадян, інтересам суспільства, погіршувати екологічну ситуацію і природні якості землі” (ч. 7 ст. 41 КУ).

ВИСНОВКИ

У сучасній науковій літературі щодо відносин економіко-правового природокористування з позиції проявлення конституційних прав (імперативів) абсолютної власності українського народу на землю та її природні ресурси як на природні об'єкти, особливо в агросфері, майже немає цілісного обґрунтованого бачення науковців, окрім численних праць автора цієї публікації та деяких відомих правників. На перший план виходить потреба системного аналізу та пізнання і осмислення науково-практичних результатів фундаментальних поло-

жень і принципів когнітивної земельної економіки (відкрито вперше автором статті) в процесі формування простору збалансованої економіко-правової системи природокористування та охорони довкілля і сталих господарських об'єктів, що узгоджуються зі здобутими нами теоретичними знаннями, які базуються на законах живої і неживої природи та суспільства і ґрунтуються на чинних земельних нормах Конституції України.

Сутність чинних земельних норм як правових імперативів декларованих Конституцією України, на жаль, не імplementовано в законодавство України дотепер. Зокрема, не розроблено й не ухвалено на вимогу ч. 2 ст. 13 КУ ключовий Закон України “Про право користування природними об'єктами права власності українського народу”. Саме такий вакуум сприяв і продовжує сприяти бутафорному й безкарному віднесенню природних об'єктів до об'єктів цивільних прав, що вважається справжнім антиконституційним “земельним шулерством”. Цьому сприяють застосовані (п'ятою колоною) по-шулерські в Земельному (ст. 79) та Цивільному (ст. 373) кодексах України антиконституційні норми “поширення” і “розповсюдження”, які підмінили чинне конституційне право “користування” (ч. 2 ст. 13 КУ), що дозволило різним кланам ставитися до “землі та її природних ресурсів” як начебто до “власних” об'єктів цивільних прав і буцімто до звичайного ринкового товару.

Через відсутність справжньої земельної реформи, особливо в агросфері, яка була підмінена надуманою трансформацією колгоспно-радгоспних земельних відносин на основі колективної форми власності на землю, маємо нинішній стан прогресивного домінування (до воєнне, під час війни і, напевно, після війни) на теренах України інтересів трансконтинентального монопольного олігархічного агробізнесу над натуральними (селянськими) господарствами. Зважаючи на конституційно проголошений “європейський” курс розвитку України (в Європі переважають сімейні фермерські господарства (96%)), вважається за доцільне негайно призупинити протиправну можливість придбавати (починаючи з 1 січня 2024 року) в одні руки землі сільськогосподарського призначення загальною площею до 10 000 га угідь і водночас потрібно забезпечити в процесі звернення земельної реформи в Україні як нової парадигми зайнятися створенням понад 500 тисяч нових приватних сімейних фермерських і селянських господарств (родові, сімейні маєтки) молодими сім'ями (пріоритетне право надається воїнам-переможцям — учасниками бойових дій і їхніми родинами), переважно без найманих працівни-

ків, загальною площею майже 10 млн га малих масивів орних земель та інших (4–5 млн га) прилеглих угідь.

Декларовані земельні норми як дієві конституційні імперативи вказують на те, що в Президента України як конституційного гаранта, Верховної Ради України, Уряду України, а також у наукової і педагогічної української

еліти, яка є генератором формуванням правдивих знань, має бути лише єдиний інтерес, націлений на забезпечення балансу всіх наявних інтересів щодо земле- і природокористування в державі — з позиції конституційно вмотивованих загальнонаціональних інтересів, зокрема в агросфері України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30.
2. Декларація про державний суверенітет України № 55-ХІІ від 16 липня 1990 року. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1990. № 31. Ст. 429. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/55-12> (дата звернення: 20.02.2023).
3. Ковалів О.І. Врегулювання проблем земельних відносин в Україні визнано найважливішими. *Агро-Тера*. 2023. № 1 (14). С. 12–24.
4. Земельний кодекс України № 2768-III від 25 жовтня 2001 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 3–4. С. 27. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2768-14> (дата звернення: 20.09.2023).
5. Цивільний кодекс України № 435-IV від 16 січня 2003 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40–44. С. 356. <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15/page> (дата звернення: 21.09.2023).
6. Цілі сталого розвитку: Україна. Національна доповідь, Київ. 176 с. URL: <http://bit.ly/SDGsUkraine> (дата звернення: 15.08.2023).
7. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 р. Указ Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019> (дата звернення: 15.08.2023).
8. Ковалів О.І. Звершення земельної реформи в Україні: нова парадигма. Монографія. Київ. ДІА. 2016. 416 с.
9. Носік В. Захист права власності на землю як основне національне багатство Українського народу: виклики воєнного стану та проблеми їх подолання. *Міжнародно-правова оцінка російської воєнної агресії в Україні та захист фундаментальних прав людини*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 16 липня 2022 р.). Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Асоціація українських правників. Київ: “Видавництво Людмила”, 2022. С. 79–83.
10. Балюк С.А., Медведєв В.В., Воротинцева Л.І., Шимель В.В. Сучасні проблеми деградації ґрунтів та заходи щодо досягнення нейтрального її рівня. *Вісник аграрної науки*. 2017. № 8. С. 5–11.
11. Ковалів О.І. “Когнітивна земельна економіка” — основний ключ до звершення земельної реформи в Україні як нової парадигми. *Ефективна економіка*. 2021. № 6. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/6_2021/10.pdf (дата звернення: 15.08.2023).
12. Ковалів О.І. Синтез правових аспектів як методологічних засад земле-природо-користування, що ґрунтуються на чинних земельних нормах Конституції України. *Збалансоване природокористування*. 2023. № 1. С. 18–27.
13. Дорош Й. В Україні економіка превалює над екологією: до 70% земель — розорані й потребують відновлення. НААН. 2022. URL: http://naas.gov.ua/news/?ELEMENT_ID=7434 (дата звернення: 15.08.2023).
14. Ковалів О.І. Головна неврегульована в Україні передумова погіршення якісного стану природних об'єктів. *Збалансоване природокористування*. 2020. № 4. С. 5–16.
15. Kovaliv O. Теоретично-методологічні засади звершення земельної реформи в Україні як нова парадигма. *Współpraca Europejska*. 2016. № 3 (10). Р. 35–47.

PECULIARITIES OF THE CONSTITUTIONAL IMPERATIVES OF BALANCED USE OF NATURAL OBJECTS IN THE AGRICULTURAL SECTOR OF UKRAINE

O. Kovaliv

Doctor of Economic Sciences, Senior Research Fellow
Institute of Agroecology and Environmental Management of NAAS (Kyiv, Ukraine)

e-mail: okovaliv@ukr.net;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4908-7963>

An analysis of the existing scientific works related to economic-legal nature management relations from the standpoint of manifestation of the constitutional rights (imperatives) of absolute ownership of the Ukrainian people to the land and its natural resources as natural objects, especially in the agricultural sphere, was carried out. The absence of a coherent, well-founded vision of scientists in the essence of the algorithm of constitutional land norms as imperatives, in addition to the numerous works of the author of this publication and some well-known jurists, has been proven. The purpose of the article is to generalize the features of the main scientific and practical imperatives as a balance of interests and the main prerequisites for the accomplishment of land reform in Ukraine for the possible modeling of balanced nature use and sustainable economic objects of the agricultural

sphere of Ukraine, which are based on the current land norms of the Constitution of Ukraine. The main reason contributing to the bogus and impunity attribution of natural objects of property rights of the Ukrainian people to objects of civil rights was revealed, which revealed the malicious application in the Land (Article 79) and Civil (Article 373) codes of Ukraine of the anti-constitutional norm “spreading” and “distribution”, which replaced the current constitutional right of “use” (Part 2, Article 13 of the Criminal Code). It is recommended to suspend the illegal possibility to acquire (starting from January 1, 2024) agricultural land with a total area of up to 10,000 hectares from one hand. The need to organize more than 500,000 new private family farms and peasant farms (family estates), created by young families (priority is given to victorious soldiers — participants in hostilities and their families), mainly without hired workers, with a total area of almost 10 million hectares of small arable land massifs and other (4–5 million hectares) adjacent lands. It has been proven that the declared land norms as effective constitutional imperatives indicate that the President of Ukraine, as the guarantor of the Constitution of Ukraine, the Verkhovna Rada of Ukraine, the Government of Ukraine, as well as the scientific and pedagogical Ukrainian elite, which is a generator of the formation of true knowledge, should only have a single interest, aimed at ensuring the balance of all available interests regarding land and nature use in the state, from the standpoint of constitutionally motivated national interests, including in the agricultural sphere of Ukraine.

Key words: Constitution of Ukraine, land and its natural resources, imperatives, ecology, system, cognitive land economy, accomplishment of land reform.

REFERENCES

1. Konstytutsiia Ukrainy [Constitution of Ukraine]. (1996). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy — Information of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 30 [in Ukrainian].
2. Deklaratsiia pro derzhavnyi suverenitet Ukrainy vid 16 lystopnia 1990 r., № 55-XII, st. 429 [Declaration of state sovereignty of Ukraine dated July 16, 1990, no. 55-XII, art. 429]. (1990). *Vidomosti Verkhovnoi Rady URSR — Information of the Verkhovna Rada of USSR*, 31, 429. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/55-12> [in Ukrainian].
3. Kovaliv, O.I. (2023). Vrehuliuvannia problem zemelnykh vidnosyn v Ukraini vyznano naivazhlyvishymy [Resolution of land relations problems in Ukraine recognized as the most important]. *AhroTera — AgroTera*, 1 (14), 12–24 [in Ukrainian].
4. Zemelnyi kodeks Ukrainy vid 25 zhovtnia 2001 r., № 2768-III, st. 27 [Land Code of Ukraine dated October 25, 2001, no. 2768-III, art. 27]. (2002). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy — Information of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 3–4, 27. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2768-14> [in Ukrainian].
5. Tsyvilnyi kodeks Ukrainy vid 16 sichnia 2003 r., № 435-IV, st. 356 [Civil Code of Ukraine dated December 16, 2003, no. 435-IV, art. 356]. (2003). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy — Information of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 40–44, 356. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15/page> [in Ukrainian].
6. Tsili staloho rozvytku: Ukraina: Natsionalna dopovid [Sustainable Development Goals: Ukraine: National Report]. (2017). Kyiv. URL: <http://bit.ly/SDGsUkraine> [in Ukrainian].
7. Pro Tsili staloho rozvytku Ukrainy na period do 2030 r.: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 30 veresnia 2019 r., № 722/2019 [On Sustainable Development Goals of Ukraine for the period until 2030: Decree of the President of Ukraine dated September 30, 2019, no. 722/2019]. (2023). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019> [in Ukrainian].
8. Kovaliv, O.I. (2016). *Zvershennia zemelnoi reformy v Ukraini: nova paradyhma: monografiia [Completion of land reform in Ukraine: new paradigm: monograph]*. Kyiv: DIA [in Ukrainian].
9. Nosik, V. (2022). Zakhyst prava vlasnosti na zemliu yak osnovne natsionalne bahatstvo Ukrainskoho narodu: vyklyky voiennoho stanu ta problemy yikh podolannia [Protection of property rights to land as the main national wealth of the Ukrainian people: challenges of martial law and ways to overcome them]. *International legal assessment of Russian military aggression in Ukraine and protection of fundamental human rights' 22: Materialy mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii (16 lystopnia 2012 r.) — Materials of the international scientific-practical conference (p. 79–83)*. Kyiv: “Vydavnytstvo Liudmyla” [in Ukrainian].
10. Baliuk, S.A., Medvediev, V.V., Vorotyntseva, L.I., & Shymel, V.V. (2017). Suchasni problemy dehradatsii gruntiv ta zakhody shchodo dosiahnennia neitralnoho yii rivnia [Current problems of soil degradation and measures to achieve its neutral level]. *Visnyk ahrarnoi nauky — Bulletin of Agrarian Science*, 8, 5–11 [in Ukrainian].
11. Kovaliv, O.I. (2021). “Kohnityvna zemelna ekonomika” — osnovnyi kliuch do zvershennia zemelnoi reformy v Ukraini yak novoi paradyhmy [“Cognitive land economy” — the main key to completing land reform in Ukraine as a new paradigm]. *Efektivna ekonomika — Efficient economy*, 6. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/6_2021/10.pdf [in Ukrainian].
12. Kovaliv, O.I. (2023). Syntez pravovykh aspektiv yak metodolohichnykh zasad zemle-pryrodo-korystuvannia, shcho gruntuiutsia na chynnykh zemelnykh normakh Konstytutsii Ukrainy [Synthesis of legal aspects as methodological principles of land-nature-use based on current land regulations of the Constitution of Ukraine]. *Zbalansovane pryrodokorystuvannia — Balanced nature using*, 1, 18–27 [in Ukrainian].
13. Dorosh, Yo. (2022). V Ukraini ekonomika prevaliuie nad ekolohieiu: do 70% zemel — rozorani y potrebuuiut vidnovlennia [In Ukraine, the economy prevails over ecology: up to 70% of the land is plowed and needs

restoration]. NAAS. URL: http://naas.gov.ua/news/?ELEMENT_ID=7434 [in Ukrainian].

14. Kovaliv, O.I. (2020). Holovna nevhulovana v Ukraini peredumova pohirshennia yakisnoho stanu pryrodnykh ob'ektiv [The main unregulated precondition in Ukraine for the deterioration of the quality state of natural objects]. *Zbalansovane pryrodokorystuvannia — Balanced nature using*, 4, 5–16 [in Ukrainian].
15. Kovaliv, O. (2016). Teoretychno-metodolohichni zasady zvershennia zemelnoi reformy v Ukraini yak nova paradyhma [Theoretical and methodological principles of completing land reform in Ukraine as a new paradigm]. *Współpraca Europejska — European Cooperation*, 3 (10), 35–47. URL: <https://drive.google.com/file/d/1jEzp6E8CFrlnHwr90pzWAJnLPEEHivJ/view> [in Ukrainian].

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Ковалів Олександр Іванович, доктор економічних наук, старший науковий співробітник, за-служений працівник сільського господарства України, головний науковий співробітник відділу економіки природокористування в агросфері, Інститут агроєкології і природокористування НААН (вул. Метрологічна, 12, м. Київ, Україна, 03143; e-mail: okovaliv@ukr.net; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4908-7963>)

Новини

Новини

Новини • Новини • Новини

Японія отримала дозвіл ООН на скидання радіоактивної води з АЕС “Фукусіма”. Уряд Японії стверджує, що цей процес безпечний, так як вода була знезаражена. Японія 4 липня отримала схвалення від наглядового органу ООН з ядерної безпеки на свій план по скиданню в океан очищеної радіоактивної води зі зруйнованою в результаті цунамі АЕС “Фукусіма”. Цьому передував сильний опір Пекіна і деяких місцевих жителів. Як пише Reuters, після дворічної перевірки Міжнародне агентство з атомної енергії (МАГАТЕ) заявило, що плани Японії відповідають світовим стандартам безпеки і матимуть “незначний радіологічний вплив на людей і навколишнє середовище”.